

Kaupunkisosaalityö kotoutumisen tukena

**Kaupunkisosaalityöllä kohti vaikuttavaa kotoutumista
pääkaupunkiseudulla ja Lahdessa
(Helsingin yliopisto ja Diakonia-ammattikorkeakoulu)**

Ulkomaalaistaustaisen väestön kasvu ja keskittyminen suurkaupunkeihin ovat luoneet kaupunkisosaalityöhön kehittämistarpeita. Pirstoutunut ja jäykkä palveluverkosto ei pysty riittävästi vastaamaan maahan muuttaneiden kotoutumiseen liittyvien tarpeiden moninaisuuteen.

Palvelujen aliresursointi ei ole hyvää kotouttamispolitiikkaa. Jotta kotoutumista voidaan tukea onnistuneesti, on tärkeää huomioida myös mielenterveyteen liittyvät kysymykset. Kotoutuminen edellyttää turvalliseksi koettua arkea, jota voidaan edistää kotoutumistyön avulla.

Kotoutumisen ja kotouttavan työn tutkimusta

Kaksivuotisessa (2017–2018) hankkeessa tutkittiin ja kehitettiin maahanmuuttajien kanssa tehtävää kaupunkisosaalityötä siten, että kotoutuminen toteutuu entistä sujuvammin. Hankkeen toteuttivat Helsingin yliopiston sosiaalityön tieteenalan ja Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkijat. Kaupunkisosaalityöllä tarkoitamme kaupunkiyhdyskunnille ominaisiin sosiaalisiin ilmiöihin paneutuvaa yksilö-, yhteisö- ja rakenteellista sosiaalityötä. Työn painopiste oli jo vähintään muutaman vuoden Suomessa asuneissa maahanmuuttajissa, joille on kertynyt kokemustietoa kotoutumisesta ja kotouttamisesta.

Ulkomaalaistaustaisen väestön kasvu ja keskittyminen suurkaupunkeihin ovat luoneet sosiaalityöhön kehittämistarpeita. Hankkeen tavoitteena oli tehdä näkyväksi maahan muuttaneiden kokemustietoa ja ammattilaisten käytäntötietoa siitä, *mikä Suomeen asettumisessa, kotoutumisessa ja kotouttavassa työssä on tärkeää ja haasteellista*. Lisäksi tavoitteena oli tiivistää tulokset *kotoutumista tukevan sosiaalialan työn kehittämissuosituksiksi*, jotta sosiaalialan työssä voitaisiin tukea paremmin ihmisten asettumista ja kotiutumista.

Tietoa ammattilaisilta hankittiin 12 ryhmähaastattelussa, joihin osallistui yhteensä 38 työntekijää Helsingistä, Espoosta, Vantaalta ja Lahdesta. Maahan muuttaneiden kokemuksia selvitettiin 9 haastattelussa, ja haastatteluihin osallistui yhteensä 40 henkilöä.

Kokemus- ja käytäntötietoa jalostettiin työpajoissa, joihin kutsuttiin maahan muuttaneita ja ammattilaisia sekä julkiselta sektorilta että järjestöistä. Ensimmäisessä työpajassa osallistujat kiteyttivät haastattelun tuloksista kehittämisteemoja, joita seuraavissa kolmessa työpajassa työstettiin suositusten suuntaan.

Teemoiksi nousivat a) palvelujen kehittäminen (mm. työmuodot, saavutettavuus ja nivelvaiheet) b) kohtaamiset, verkostot ja kaksisuuntainen kotoutuminen ja c) väestösuhteet sekä kotoutumisen seuranta ja arviointi. Suosituksiksi tiivistetyt keskeisimmät tulokset esiteltiin hankkeen päätöseminaarissa asiantuntijapaneelille, ja panelistit arvioivat toimeenpanon edellytyksiä.

Sosiaaliset suhteet tärkeitä kotoutumiselle

Pirstoutunut palveluverkosto asettaa rajoja joustavuudelle. Kotouttamistyössä tarvittava joustavuus tarkoittaa muun muassa universaalien palveluiden, erityisyyden ja arkielämän huomioimista. Etenkin työntekijöiden haastatteluissa nousi esiin psykososiaalisen työtteen tarve. Maahan muuttaneiden haastatteluissa puolestaan tuli esiin, että kotoutuminen on kokemuksellinen kysymys.

Psykososiaalisen työtteen tarve

- Luottamuksellisen, vähitellen kehittyvän asiakassuhteen merkitys työskentelylle on suuri.
- Keskustelulliselle tuelle on tarvetta, ja on tärkeää kuunnella, kun asiakas haluaa kertoa asioistaan.
- Mielenterveydellisten, aikaisempiin traumaattisiin kokemuksiin liittyvien kysymysten kohtaaminen on työskentelyssä tärkeää.
- Mielenterveyden kysymykset ovat monitasoisia – ne liittyvät niin yksilöllisiin kokemuksiin kuin yhteisösuhteisiin, palvelujärjestelmään ja rakenteellisiin poliittisiin ilmiöihin.

Kotoutuminen kokemuksellisena asiana

- Asuinpaikkaan, kotiin ja päivärytmiin (opiskelu, työ, harrastukset) liittyvät rutiinit tekevät arjesta ennustettavampaa ja elämästä mielekkäämpää aluksi vieraassa ympäristössä.
- Elinympäristön tuttuus ja hallittavuus on tärkeää: paikkaansa pitävän tiedon saaminen tekee elämästä ymmärrettävämpää ja helpottaa toimimista.
- Uusi elämäntilanne selittää neuvonnan ja ohjauksen suurta tarvetta.

Sosiaaliset suhteet ovat tärkeitä kotoutumiselle ja kotoutujien ja yhteisöjen hyvinvoinnille

- Vahvat ja läheiset tukiverkostot tarjoavat turvaa, mutta toisaalta ne voivat johtaa eristäytymiseen.
- Monipuoliset verkostot muihin yhteisön jäseniin mahdollistavat tiedonsaannin yhteisön toiminnasta ja kokemuksen yhteisöön kuulumisesta, avaavat väyliä resursseihin sekä edistävät kielen ja tapojen oppimista, työllistymistä ja ylipäättään kotoutumista.
- Toimivat suhteet viranomaisiin vahvistavat luottamusta ja mahdollistavat pääsyn tarvittaviin palveluihin ja tukijärjestelmiin.

Aiempi tutkimus kertoo, että *kotouttamistyössä aliresursointi on tavallista kansainvälisestikin*. Tilanne heikkeni vaurautumisesta huolimatta huomattavasti vuoden 2015 jälkeen.

Sosiaalityön rooli kotoutumisjärjestelmässä on kaksijakoinen: se auttaa maahan muuttaneita ja panee toimeen valtiollista politiikkaa. Poikkeuksellisessa tilanteessa tämä jännite eskaloitui. *Maahanmuuttopolitiikan kiristyminen valui sosiaalitoimen ja yksittäisten työntekijöiden kontolle*. Poliittisten toimien paikallisia vaikutuksia ei saatu välitetyksi riittävän ponnekaasti organisaatioiden johdolle eikä yhteiskuntaan, mikä olisi rakenteellisen sosiaalityön tehtävä. Tilanne toikin näkyviin *rakenteellisen sosiaalityön heikkouden*.

Kuinka edistää kotoutumista kaupunkisosaalilyössä?

1. Vaikuttava kotouttamistyö edellyttää joustavuutta ja toimivia rakenteita

- Maahan muuttaneille on tarjolla *monikielistä, matalalla kynnyksellä toteutettavaa neuvontaa*, jossa asioita tehdään yhdessä asiakkaan kanssa.
- Poikkihallinnollisen yhteistyön ja palvelujen yhteensopivuuden *tulee vastata maahanmuuttajien moniulotteisiin tarpeisiin* – tutkitaan ja levitetään tietoa lupaavista yhteistyöesimerkeistä!
- Poliittinen taso kietoutuu ihmisten arkielämään, ja se on otettava paremmin huomioon. Sosiaalityön on toimittava ns. palomuurina, joka turvaa ihmisoikeuslähtöisesti perusoikeuksien toteutumista kaikille.

2. Huomio psykososiaaliseen tukeen ja mielenterveyteen

- Luottamukselliset vuorovaikutussuhteet ovat mielekkään ammatillisen työskentelyn perusta. Psykososiaalisen tuen merkitys osana kotoutumiseen liittyvää sosiaalityötä tulee tunnistaa entistä paremmin. Tämä tulee huomioida konkreettisesti asiakasmitoituksessa sekä työntekijöille tarjotussa täydennyskoulutuksessa.
- Mielenterveys on kotoutumista ajatellen keskeinen voimavara. Työntekijöille tulee tarjota mahdollisuuksia kehittää osaamistaan mielenterveyden edistämisessä sekä siinä, kuinka traumaattisten kokemusten mahdolliset seuraukset voidaan ottaa huomioon ja kohdata. Nämä valmiudet tukevat myös työntekijöiden työssäjaksamista, johon on kiinnitettävä työn psyykkisen kuormittavuuden vuoksi erityistä huomiota.
- Organisaatioita kehitetään traumatietoisien organisaation periaatteet huomioiden. Aihe huomioidaan henkilöstörakenteessa psykologien ja psykiatristen sairaanhoitajien tehtävinä. Mielenterveyden edistäminen ymmärretään monitasoisena ilmiönä. Siihen liittyvät myös palveluohjaus, asiakkaan asian ajaminen tarvittaessa palvelujärjestelmässä palvelun saamiseksi ja rakenteellinen sosiaalityö.

3. Kotoutuminen edellyttää turvallisuuden kokemusta

- Turvallinen, sujuva ja mielekäs arki lisää hyvinvointia ja edistää kotoutumista. On varmistettava, että kotoutumisen erityispalveluissa arjen taitojen ja rutiinien rakentamista tuetaan riittävän kauan. Neuvontaa ja ohjausta on saatavilla myös kotoutumisajan jälkeen.
- Kotoutumiseen tarvitaan myös koti. Maahan muuttaneiden asumisen pysyvyyttä ja yhdenvertaisuutta asuntomarkkinoilla edistetään sosiaalityössä. Maahan muuttaneille varmistetaan pääsy kunnollisiin asumisolosuhteisiin.

4. Sosiaaliset suhteet edistävät kotoutumista ja lisäävät maahan muuttaneiden ja koko yhteisön hyvinvointia ja turvallisuutta

- Sosiaalisten suhteiden huomioon ottaminen ja vahvistaminen tulee määritellä selkeästi osaksi kotoutumista tukevaa työtä. Sosiaalisten suhteiden näkökulma tulee sisällyttää palvelutarpeen arviointiin sekä yksilöiden ja perheiden kotoutumisen seurantaan.
- Järjestöillä ja muilla arjen toimijoilla voisi olla sosiaalisia suhteita tukevassa työssä tulevaisuudessa nykyistä merkittävämpi rooli sosiaalityön kumppanina. Yhteistyötä on hyödyllistä vahvistaa.

5. Kotoutumisjärjestelmä edellyttää monitasoista rakenteellista sosiaalityötä

- Kuntien kotouttamistyön organisoinnissa päätösvaltaa käyttävät toimijat huolehtivat siitä, että sosiaalihuoltolain velvoitetta rakenteelliseen sosiaalityöhön noudatetaan.
- Rakenteelliseen työhön tarvitaan mandaatti eli toimeksianto, joka sisältää ohjeistuksen työajasta ja osaamisen kehittämisestä yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa.
- Kotoutumista ja asiakkaiden kanssa tehtävien kotoutumissuunnitelmien toteutumista sekä kotoutumista edistävien palveluiden käyttöä seurataan yhdessä asiakkaan kanssa. Tiedot dokumentoidaan systemaattisesti niin, että myös vaikuttavuuden ja kustannusten arviointi on mahdollista. Tietoja käytetään sosiaalialan työssä, sen kehittämisessä ja johtamisessa.

Julkaisut:

Karolina Asén. Urban Social Work – A scoping review of the conceptualization of urban social work and how urban social work with migrants may facilitate inclusion. 2018. Pro gradu.

Päivi Heino. Kotoutuminen ja turvattomuuskemukset. 2018. Pro gradu.

Maria Tapola-Haapala, Päivi Heino, Anna Nurmi, Aija Kettunen. Welfare professionals' conceptualizations of Social capital in migrant integration. Manuscript.

Ilse Julkunen, Erja Saurama, Karolina Asén. Urban Social Work and Encounters in Complex Networks. Manuscript.

Aija Kettunen, Marianne Nylund, Aino-Elina Pesonen, Ilse Julkunen, Erja Saurama, Maria Tapola-Haapala, Anna Nurmi, Päivi Heino: Kotoutuminen on muutakin kuin koulutusta ja työtä (DIAK Dialogi tulossa)

Lisätiedot:

Tutkimukseen liittyvät julkaisut ja kirjallisuus sekä työseminaarien aineistot:

<https://blogs.helsinki.fi/kotoutuminenkaupungissa2017-2018/etusivu/>

Hankkeen tekijät:

Helsingin yliopisto:

Ilse Julkunen, Erja Saurama, Maria Tapola-Haapala, Anna Nurmi, Päivi Heino, Karolina Asén

Diak:

Aija Kettunen, Marianne Nylund, Aino-Elina Pesonen

Kaupunkitutkimus- ja metropolipolitiikka -tutkimus ja -yhteistyöohjelma

Vuosina 2010–2018 toteutettu Kaupunkitutkimus- ja metropolipolitiikka -tutkimus ja -yhteistyöohjelma on metropolialueen korkeakoulujen, kaupunkien sekä kahden ministeriön välinen tutkimus- ja yhteistyöohjelma, jonka tavoitteena on edistää monitieteistä, korkeatasoista ja metropolialueen erityispiirteistä lähtevää kaupunkitutkimusta sekä siihen tukeutuvaa kehittämistoimintaa.

Ohjelman keskeinen tehtävä on kehittää ja rahoittaa horisontaaliseen yhteistyöhön perustuvaa kaupunkitutkimustoimintaa ja tutkimustulosten soveltamista sekä päätöksenteon tueksi että hyvien käytäntöiden ja toimintamallien kehittämiseksi. Erityistä huomiota kiinnitetään kaupunkitutkimustiedon hyödynnettävyyteen ja levittämiseen metropolialuetta kehitettäessä.

Ohjelman vuosittain myöntämä hankerahoitus kohdentuu mukana olevien kaupunkien ja valtiotoimijoiden yhdessä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen edustajien kanssa laatimaan ohjelmaan liittyviin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin.

Hankkeessa mukana:

Diak

